

Милојица М. ШУТОВИЋ*

Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици

Филозофски факултет

Катедра за социологију

ОБРАЗОВАЊЕ: КОЛОНИЗАЦИЈА ИЛИ ПЕДАГОГИЈА ПОТЧИЊАВАЊА

Айсиџракџи: Образовање је основни развојни ресурс једног друштва, његов потенцијал и просперитет. Али оно је и детерминанта његовог успеха, агенс социјализације, учења о вредностима, елемент класне структуре и стратификацијске пирамиде и њихов инструмент, и то ради очувања равнотеже и одржања друштвеног/државног поретка институционализацијом вредносне оријентације, лепком културе, диференцирањем улога и избором занимања као позива одговорности, обавеза и дужности. Отуда, ако неко жели да уништи једну нацију и њену државу, најпоузданији начин је да разори њено образовање и васпитање контролом, надзором и репресијом, наводећи људе на огласе, медије и друштвене мреже, маркетинг и патернализам, без духа, маште и спиритуализма. Стога, образовање светске глобализоване периферије је и данас домен колонизације и средство педагогије потчињености и поробљавања, гурања у лудачке кошуље, наводно безбојне транзиције, успоставом дивљег, гангстерског, политичког капитализма без алтернативе, који вреднује средства, а не циљ; корисно, а не добро, зараду и профит, паметне роботе и вештачку интелигенцију. Они ће у блиској будућности многим са дипломом одузети посао. То је нови код и дозвола за неједнакост, победа сиромаштва успоставом глобалног тоталитаризма у коме ће онај класични бити лабудова песма. Овај проблем захтева другачији говор и другачије разумевање – теоријско и епистемиолошко, практично и просветно. Тако почиње сваки напредак.

Кључне речи: образовање, колонизација, глобални тоталитаризам, време, напредак.

„Ништа није снажније од идеје чије је време дошло.“

В. Иго

„Образовање без васпитања је празно, а васпитање
без образовања је шуње.“

М. Шутовић

УВОД

Човекова слобода деловања није апсолутна. Материјализам уништава човекову моралну слободу грубим бесмислицама људске малоумности и обмањивањем, које нису детиње којештарије нити само безумље, како су то увидели многи

* Редовни професор, ORCID 0000-0003-3719-6919, sutovicm@gmail.com

мислиоци и научници бавећи се непознатим и познатим, знањем и незнањем, образовањем и васпитањем, поретком и наплетком, стањем и променом, еволуцијом и револуцијом. Наука је пре наше образоване епохе била пуки назив, а филозофија обмана и замка, док је „дрво знања тек сада изникло из јаловог корова сујеверја, као што се прелепи лептир помаља из ружне гусенице“ (Blavaska III: 2013: 23). Теофизи не деле такво мишљење, јер никаква бахата разметљивост не може сакрити умне мајдане посвећеника и тајних знања из којих су клесане представе како савремених филозофа, тако и научника преобликовањем идеја, изменом језика и алегоричног стила, од којих су многи „били под светом обавезом да никада не обзнане узвишене тајне које су им саопштаване у светилиштима, и да је већ то довољно да заведе њихове преводиоце и лаичке критичаре“ (Исто: 24).

Проблем је што поседници моћи често немају потребно знање, нити образовање, а они који имају знање и образованост немају моћ. Свако знање рађа ново незнање. Како би рекао Марк Твен: „Сви смо ми незналице, само свако у нечем другом“ (Berk 2024: 226). Са друге стране, непотпуно запажање само је облик незнања, одговорно „за многа болесна схватања и победе лудих идеја“ (Tesla 2018: 138). Али, кад се природна склоност претвори у „пасионирану жељу, човек напредује ка свом циљу чизмама од седам миља“ (Исто: 85).

СИВА ЗОНА И ПОЛУИСТИНА

Наш образовни систем нема таквог наплетка нити има такав циљ како би се повиновао добром функционисању државе и друштва као целине, изградњом и васпитањем личности, учвршћењем солидарности заједнице засноване на реду, чистоти, љубави, лепоти и интелектуалној узвишености као елементима културе на којој се поима друштвеност и пресудан утицај нашег разумевања политике, увидом да „масовна потрошња не трансформише само понуду роба, већ и сам начин разумевања света“ (Рендуалес 2023: 181). Поготово оних које „друштво презире док су живи, а поштује када умру“ (Brehman 2019: 51), јер су знали, попут Шопенхауера, једноставно без потресне реторике и научне педантерије, исказати дубокоумну истину, поштење и ведар дух (Niče 2020: 26, 27).

Постоје и јалови увесељивачи тамне лажи који не примећују опасна чудовишта и патње, стално тврдећи да их осећају, срамотећи своје доба и људе са којима живе, што ће бити упамћено код будућих нараштаја (Исто 28). Данас се мало ко стида што има такве савременике. Живимо и доба *посийистине*, која значи све и не значи ништа. Транзицијом се прикрива обнова политичког капитализма, гангстерске првобитне акумулације капитала, ограђивањаседа и неоколонијализације, империја дугог трајања, која оставља *транзиционо робље* приватизацијом друштвеног капитала (Obradović 2017), у којој интелектуалност (и образованост) (квази) плуралистичког режима, репресивне толеранције, контролисаног интернетског „крвотока“ сурогата *онлајн* демократије, скандализоване неједнакости, има нижи рејтинг од монистичког режима (Kuljić 2021: 177–179).

„Србија је послесоцијалистички полупериферијски капитализам, сива зона у правном и моралном смислу, у којој су се најбоље снашле преобраћена познасоцијалистичка елита и компродорска интелигенција. У атмосфери масовне несигурности

опала је вера у морал и солидарност, а демократија је сведена на манипулативну процедуру лишено социјалних осигурача“ (Исто: 191).

Образовање је интегрални део тих структура и процеса, као образовни (анти)интелектуализам који у великој мери показује присилу и ауторитарност својеврсног духовног насиља (Шутовић 2009: 89). Стигматизације даровитости, контролисане образовне реформе, „индустрије знања“ и „културе пораза“ (Шутовић, 2013). Образовни инжењеринг се схвата као продужена рука „социјалног инжењеринга“, а „Министарство образовања као испостава министарства истине“, где се смисао, вредност и истина коју образовање шири догмом о могућности његовог аутономног деловања, од образовања савремених друштвених система, од почетка испољава као учинковита лаж. Тиме је догма потврђена, „само што је претходно образовање претворено у индустријски погон“ (Krstić 2024: 8–9) или у *идеологију поробљавања*, ограниченим разумевањем човечанства, игнорисањем чињеница у старосној и образовној структури становништва, његовом економском девастираниости и ниским квалитетом живота аномичке транзиције, која екстремним растом економских неједнакости уништава осећај заједништва (Burić 2024: 188). Шири нову маглу хаотичне јавности и политичке манипулације, дигиталне идеологије, реалности која ненормално промовише као нормално и легитимно стање неуротичне друштвене психозе страха, мржње и беса, капитализма без алтернативе, инфлације диплома и награда, лоших школа и приватизације образовања без јавног надзора. Легализовање дроге и злоупотреба наркотика, родне равноправности, трговине људима, где наводно тржиште ради своје, а интелект одговара тачно онако како је пожељно одговорити, без сумње и скепсе. Социјална држава је прерасла у неизвесност и несигурност прескупе цене у монети „промашених“ генерација, можда и затирања сваке „културе“ образовања (Krstić 2024: 265). Деци родитељи причају бајке о вештицама, вампирима, вукодлацима, демонима и духовима, медији их лажу, а политичари трују.

Интелектуални шарлашани шире „гомилу будалаштина“ погрешном употребом научних појмова и терминологије, користећи научне идеје безразложним експликацијама изван контекста и најмањег оправдања, размећући се научним жаргоном пред научно необразованим читаоцима. Ради се о епистемички (сазнајном) релативизму распрострањеном у англофонском свету по коме модерна наука није ништа друго него „мит“, „нарација“ или „социјална конструкција“ (Sokal–Brikmon, 2018: 7–8). Ствара се култура која се углавном супротставља духовности и научном резонувању. Идеологија замењује научне аргументе и науку, која је постала инструмент максимализације профита, капиталистичке похлепе и материјализације технологије (Шутовић 2024: 462).

ВИРУС КАПИТАЛА И ДЕСТРУКТИВНА КРЕАЦИЈА

Гвоздени закон акумулације капитала у основи је одвојен од било какве концепције људских потреба. Капитал се понаша као *вирус*, чија је сврха самоумножавање, а машинерија његовог система програмирана за незауштављиво и бесконачно ширење. Логика капитала није само профит већ и његов раст, чији смо сви таоци (Nikel 2024: 84–86), а нарочито образовање, наука и култура.

„Обрасци искориштавања који су важили у колонијализму у великој мери важе и данас. Овога пута, уместо да буду отети силом, ресурсе својевољно предају државе, које су постале зависне од страних улагања и тако опкорачене императивом капиталистичког раста“ (Исто: 107).

Иновациони алгоритми попут *фејсбука* и других друштвених мрежа доприносе расту оглашавањем, која наводе људе на *прекомерну потрошњу* и омогућавају експанзију производње и потрошње, ширењу школовања, разних обука и специјализација, а нарочито забаве, лагодног живота и стицања богатства. Све је то подложно такозваној *деструктивној креацији* капитализма и његових глобалиста. Сама логика капитала ограничава корист од иновација на један врло узан круг најбогатијих људи, полутократа, које држе монопол одлучивања и утицаја како на глобалном тако и на локалном нивоу. Систем профита одређује трошкове школарина, здравства и приоритет финансирања пројеката научних истраживања. Тако, кад је реч о образовању, америчка породица са двоје деце може очекивати да ће их њихово завршавање колеџа коштати и до пола милиона долара, што је повећање скоро 500% у односу на осамдесете године двадесетог века (Hikel 2024: 174–175). Они који годишње зарађују 30.000 долара, могу се поздравити с могућношћу да своје дете пошаљу на неки пристојан универзитет, упркос праву на „срећу“ и једнакој шанси америчког „сна“. Ми живимо у некој врсти карикатуре таквог „сна“, боље рећи хаоса или кошмара целокупног образовања које опсесивно пати од опонашања. Не ради се само о унутрашњој политици, већ је реч о светској „правди“ и просветној инфлацији незнања и „стручњака“.

То је најсигурнији пут разарања образовања, а тиме и уништења једне нације и државе. „Толико нас узнемирује свако ко је измакао времену или га је просто преварио“ (Сиоран 2018: 57). Мало је оних који раде за национални интерес, који много знају и умеју да пренесу своје знање другима, скоро да и нема рођених учитеља. Наставничка звања пате од мањка интересовања, а педагошке факултете у великој мери задњих деценија уписују осредњи, чак и лоши ђаци. Није тешко докучити последице такве тенденције, притиска потрошачког окружења, *сајбер фејџизма* и нових граница баналности. „Живимо у семиотичкој дунгли која подстиче фрагментарност и кажњава кохерентне и континуиране наративе“. А „иза потрошње не остају рушевине, већ ђубре. Деструктивни карактер нашег времена мора да се пробија кроз депонију“ (Рендуалес 2023: 182–183). Ни образовање није изузетак, оно се упорно гура на маргину друштва на које конзумеризам има негативне ефекте. Диплома као роба, образовање као потрошња, извор зараде и профита. Сви који код нас упишу школе и факултете „морају“ да заврше. Мало се ко брине где ће радити са таквим силним дипломама, функционално неписменим или полуписменим школарцима, оним ретко изузетним који се извозе као са пијаци робова. Радна снага као јефтин колонијално/извозни ресурс којим се повећава домаћи БДП и пуни државни буџет, али и чува социјална сигурност знатног дела, поготово старијег становништва, коме прети могући демографски колапс. Стари умиру, а млади и школовани одлазе. То је део процеса интелектуализоване класне свести трансторијски непроменљиве „константе освајања потлачених“, чије се методе разликују док остаје некрофилна страст доминантне елите да тлачи (Ereire 2000: 141). Класне борбе у образовању и политичкој монети за поткусуривање, образовање као политичка ствар о којој се

у Србији ћути и држи испод прашњавог тепиха наводне неполитичности која се строго контролише кроз механизам управљања школом и универзитетом, начином финансирања, и „напредовања“ полазника. Тиме се аполитичност образовања показује као лажна, а стварно функционише као партијска и клановска расподела плена.

УМЕТНОСТ САМООБМАЊИВАЊА

Образовање у таквом друштвеном контексту и социјалном статусу нема моћ да трансформише друштво, нити ученици стичу вештину критичког сагледавања друштвеног стања, његових проблема и социјалних девијација како би предузели иницијативу да промене друштво набоље у смислу Маркузеовог „новог“ револуционарног субјекта, што се чини наивним и нереалним. Просто, не уклапа се у статус кво. Стога „најбољи начин да ућуткате људе јесте да се осете глаулавим“ како би и без цензурисања држали језик за зубима (Brehman 2019: 260). Иако свет виде и доживљавају као похлепно и корумпирано место, живе од лажи развијајући уметност самообмањивања и обмањивања других. То подсећа на проблем квадратуре круга (Ђанети 2006: 161).

Отуда као друштво се морамо ослонити на универзитете, како бисмо препознали вредности, идеје и тврдње којима можемо веровати. Јер, они преносе студентима информације и интелектуалну културу, производе образовну и интелектуалну елиту, професије које ће руководити привредом, оснивати добротворне организације и медије, обликовати јавну политику, под условом да универзитет ради како треба, што их чини непроцењивим. У противном, „они су средство штетне културне индоктринације и у томе су без премца“ (Plakrouz–Lindzi 2022: 212).

Дакле, универзитет захтева наставу за посебне позиве, образовање и васпитање, и истраживање, као једно неразлучиво јединство заједнице студената и професора, како се не би уништила духовна супстанца универзитета, да сами не закрљамо. Ове три сврхе представљају моменте једне живе целине, чијом изолацијом наступа одумирање духовности (Jaspers 2003: 51). Негативне селекције, маргинализације талентованих и стручњака и напредовање медиокритета и дилетаната јављају се попут најезде паразита и скакаваца. Једни су склони несрећама, други опседнути опсесијама и митовима, лажне прошлости и „златне“ будућности.

Незнање се стално понавља, постаје основа свега, ствара све, производи овај и сваки други свет, као величанствена омашка служи као основа за све више истине и „не одустаје од тога да нестварно сматра стварним“ (Сиоран 2018: 18). Прво, нестаје смех, а затим иронија, сарказам и осмех, као дефинитиван образац сваке пропасти и распада, поретка, система, ауторитета и вредности, моралности и духовности. Људи у школама се не уче како да производе новац и склапају послове, док све то утиче на науку и политику.

Доводи се у опасност позиција човека који има страст да критикује, воли да слободно мисли и размишља о свим проблемима и чудима који притискају (не)савремено друштво. Тако је угрожено право на различито мишљење. Постоји реална опасност да нестане заједно са слободним друштвом, с обзиром на то да се и блага критика владиних политика снисходљиво карактерише као „непатриотско“ и „нелојално“ (Kanton 2009: 379). Појединци и струје догматичара и фундаменталиста

тако класификују школство. Данас школа нема строгу дисциплину нити живи у атмосфери префињеног и уметничког укуса, вредност самопосматрања и самоовлађивања ученика, рада на самом себи ради очувања живота и постизања успеха као духовна вежба која би постала друга природа поигравања и господарењем страстима и инстинктима. Истина, „зато су нам потребни стимулуси да бисмо најбоље радили под садашњим животним условима, као и то да морамо да будемо умерени и контролишемо своје апетите и склоности у сваком погледу“, како бисмо успели дуги низ година остати млади *духом* и *мишлом*, користећи природну енергију у служби човека (Tesla 2018: 49, 56).

ДУХОВНИ ЖИВОТ И МОРАЛНО ЖАРИШТЕ

Духовни живот члановима друштва као „жаришта моралног живота“ омогућује да човечно надреде ономе што је животињско (Durkheim 2012: 12). Али, да би ове идеје постале делотворне, свакако се морају проширити у широким слојевима становништва, пошто се научно, претходно разраде на универзитету (Dirkem 2007: 60). На томе систематски треба да раде социолошки институти и катедре образовања, којих код нас нема, чак ни социолога образовања у правом смислу те речи. Јер, обука човека као и животиња, „потпуно успева само у раној младости“, док „сјајна својства духа завређују дивљење, али не наклоност“, а „једна једина добра карактерна црта покрива и брише велике недостатке ума“ (Šopenhauer 2002: 90–91).

Своју политичку легитимацију добија љубав за необразоване која се ослобађа стида својеврсном афирмацијом „права на необразовање“, побијањем образовања, знања и сазнавања, истицањем његове деструктивности, депресије, отежавања живота, дезоријентације, истицањем блаженства незнања спасењем од „лудости мудрих“ (Krstić 2024: 17–18). Брљање по хартији постаје мучнина, и кад одбацимо лиризам, поставља се дилема „чему уопште писање којим би се *ишачно* рекло оно што имамо да кажемо?“ (Сиоран 2018: 14). То се у нашем случају испољава као *хендикей дилејтанција* коме недостаје специјалистичко знање како би без фетишизма расправљали о статусу и улози образовања у савременом друштву. Поготово што је појмовно спорно: 1) шта је то савремено и модерно, 2) шта је, заправо друштво, 3) зашто је корисност размишљања потиснута и маргинализована?

Зато се мора имати теоријско образовање и одговарајућа кондиција, како бисмо разумели релативно сиромашни контекст школства далеко од визије свакодневног заједничког живота и моћи одлучивања. Напросто, представничка демократија не обезбеђује прокламовану једнакост, а кроз ортачки капитализам умешана је у међународни криминал. „У средишту тог неуспеха наилазимо на лажну наду идентитетске политике, која тежи да створи правду док подстичу обичне људе на међусобно сумњичење и окретање једних против других“ (Pilgrim 2024: 255). Образовни систем се своди на питања политичке коректности, родне равноправности, расе и идентитета, њихове комерцијализације и просветне потрошње на њихов развој, уз подршку структура спољашњих утицаја, ваннаставних програма, дигитализације и видео-игара. Верује се да се школске институције супротстављају реформама, а сами ученици противе се доминантним државним наративима.

Влада права збрка у образовању. Она, уместо да буде одстрањена, само се пролонгира и подстиче. Пошто су форме моралних правила опште, а садржај обавеза партикуларан и тиче се сваког детета (Parsons 2009: 112), школе и универзитети не одјекују „хомеровим смехом“. Још је Макс Вебер (1864–1920) критиковао слабљење моралној ауторитетној факултета, извесне некултуре личних осећања, међусобног спорења филозофа, разликовања појмова природе, духа, идеје, слободе, бога, непоштовање претходника, жаловост неспремности учења од другог, мишљења да свако седи „на престолу једне апсолутне истине“ тежећи да тајну „света открије помоћу потпуно неприкладног оруђа“ (Вебер 2021: 397–399). Та интелектуализација појава тешко је спојива са функцијом улога.

СОЦИЈАЛНИ И КОЛОНИЈАЛНИ ДОМЕН ОБРАЗОВАЊА

Свака улога, па и образовна, дефинише одређене домене, „оријентацијом према себи“ и „оријентацијом према колективу“, непосредним задовољавањем потреба, прихватањем дисциплине, обезбеђењем промоције приватног интереса, осигурањем интереса колектива – групе, нације, државе (Parsons 2009: 109). То није парадоксално и могло би се рећи да се овде ради о средишту уређивања релационих институција (школа, универзитета) према обрасцима вредносне оријентације у процесу перманентне социјализације, које су саставни део културног садржаја и културног обрасца као незаменљивог лепка интеграције друштва и одржања равнотеже целине друштвеног поретка. Отуда су образовање, наука и уметност сржна област структурних и карактерних својстава сваког друштвеног система и процеса, које мора бити интегрисано са основом територијалне заједнице, силе и моћи, сродством, етничком традицијом, народним обичајима и унутрашњом класном диференцијацијом и социјалном динамиком. Функционалисти би рекли да у таквом друштву и његовом образовању постоји „природно ограничење апсолутне једнакости шанси“ (Parsons 2009: 229), што противречи идеологији (нео)либерализма. Она *једнакости шанси* прокламује као фундаментални принцип модерног друштва и државе капиталистичког поретка, који је данас доминантна и глобална појава без алтернативе. Глобални, експанзионистички капитализам влада сам, руши националне државе, и нивелише по свом идеолошко/културном обрасцу етничке традиције, границе и позиве. Невиђена концентрација неконтролисаног богатства је „основни узрок сиромаштва, глади, неухрањености, ратова и масовне људске патње у свету“ (Filips 2021: 304).

Ван тог глобалистичког концепта доминације моћи, новца, технологије и идеологије „тржишта“ и потрошачког друштва није могуће сагледати статус ни улогу образовања у свету „луде колонијалне журке“, где смо „сје*али све што смо стигли“ (Filips 2019). Образовање је данас више него икада чврсто интегрисано у тој „журци“ на националном и глобалном плану. Постало је елемент статичности стратификацијске социјалне пирамиде (локалне, регионалне и глобалне) и негативног предзнака социјалне покретљивости, једног социолошког мита. Јер елита власти и највиши слојеви друштва углавном се *саморепродукују*, другима је „гарантован“ слободан пад на дно лествице друштва и борба за егзистенцијални опстанак на траци брисања да не будеш последњи.

Зато су школе и универзитети оптерећени очекивањима жељеног профита, који се најчешће не оствари, што наноси штету академским стандардима и интегритету институције, губитку поверења јавности и поштовање свог особља. Тиме се ради нестварне добити жртвују основне вредности, које се не могу повратити (Вок 2005: 190). Тако образовање попут *тржњној ценјира* у коме *дијлома* постаје *роба* има амбивалентну улогу: 1) оно је домен колонизације, и 2) средство колонизације глобалне (полу)периферије ради одржања империјалне метрополе. Однос империје и периферије ранија социологија напосто је свела на домен *јросјие р-зликe*, запостављајући у потпуности империјалистички пројекат теоријски и практично, мада је и сама у највећем делу била последица пројекта западне империје и њене научно-културне мисије ради контроле и овладавања светом. Конституисање и успон социологије и антропологије пратила су највећа колонијална освајања и расподела наводног *свејској тржишија* између неколико светских компанија позиционирањем светских сила.

Сви су изгледи да је данас на делу повратак *класичној империјализма* отворено, без рукавица, мада су ретки социолози који под еуфемизмом транзиције (никад довршене) и евроинтеграција ретко говоре о колонијалном статусу балканских државица као огледном предмету за одмеравање снаге империјалних сила и вежбање њихових трећеразредних дипломата. Тај (нео)колонијални статус привидне суверености и обавештајне умрежености западног Балкана више је него очигледан. Поготову у систему образовања који је транзицијом девестиран и разорен: 1) дивљом комерцијализацијом, 2) корупцијом и клијентизмом, 3) непотизмом, 4) политизацијом школа и универзитета, 5) упросечавањем успеха ученика, студената и докторанада, 6) инфлацијом диплома, звања и референци. Тако да личи на амбалажу без садржаја и вредности која уопште не хаје за логику и чињенице, ауторитет и независност наставника и професора, њихов незавидни материјални положај и професионални статус, нити има слуха за апстрактну рационалност која служи *научној истиини* (Вебер 2021: 687), свести о поретку и смислом испуњеним задацима људи духа на којима почива цео живот друштва (Jaspers 2019: 55), стваралачка продуктивност и дух универзитета. Али, прокламована аутономија академског духа стално је под ударом рушилачке моћи и моде интелектуалне светине која не разуме и неће да зна за поезију идеја. Наш образовни систем све више постаје један *вулјариј* и безоблично „образовно сметлиште“ медиокритета и псеудомислилаца, који су, као у време Арчибалда Рајса (1875–1929), „на та места стигли захваљујући страначкој политици или њеној подршци. Њих, наравно, нимало не занима морална, па чак ни научна вредност ученика. Они састављају и умножавају своја предавања, крче их и воде страначку политику како би на тај начин зарадили што више новца [...] постали посланици, касније министри, или ако су лекари или адвокати да би могли као 'професори' испостављати претерано високе рачуне приватној клијентели“ (Рајс 2013: 61). Због тога ми идеја универзитета Карла Јасперса (1883–1969), где студирање и истраживање припадају доколици, доколица средствима која се већином не могу исплатити сопственим економским корисним радом (Jaspers 2003: 160), чак више не личи ни на утопију. А поготово Теслино искуство доколице, развоја интелектуалне личности размишљањем, с обзиром на то да изузетну природну надареност

биолошка истраживања нису успела да објасне (Tesla 2018: 30), нити да пробуде слабу вољу и вежбање самопоуздања и самоконтроле као основног елемента цивилизације, развитком међуљудских односа у коме човек човеку није ђаво, без менталног и физичког насиља. Изузетност у нашем образовању *залуђеном новцем, моралним айномизмом, релативизмом и нихилизмом* (Sorokin 2002: 394) потпуно је потиснута, мобингована цунамијем просечности, свиме што се може новцем купити, *средњошколчењем* универзитета, одбацивањем апсолутних мерила, досезањем социјалног вакуума и разорне аномије.

На њу су осуђени, како је писао чешки писац Милан Кундера (1929–2023), мали народи који „мисле и осећају тек половично и чији је образовни ниво често осредњи и слаб; будући да не живе, они тек преживљавају, не расту нити цветају, само вегетирају, из њих не расте дрвеће већ једино трње“ (Kundera 2024: 16). Овај опис у потпуном је складу са логиком (не) очигледности постојања западнобалканских нација и њихових друштава, која се брложе у својој безначајности колонијалних протектората и педагогије потчињености. Ово скандализовано питање скоро да никога не занима. Мало се ко бави идејом да „нашу нацију морамо уздићи до светског нивоа свести и образовања како бисмо сачували не само њен изглед већ и сам њен опстанак“ (Kundera 2024: 18), биолошки, културни и институционални. Јер онај ко жели да уништи једну нацију и државу, најуспешније средство које му даје *ћаранцију* за *успех* јесте да јој *разори* образовни систем, који је поред *орјанизације* и *дисциплине* основни *развојни ресурс* економије и културе сваког друштва, његовог политичког деловања, националне самосвести, државне интеграције и независности. Како не би било сведено „на финију верзију вештине терања стада“ (Стангерс 2022: 8), људи малог знања и још мањих способности, морамо научити „да никакво звање, никаква педагошка вештина не може да замени код наставника у школи његову љубав према свом послу и људски, топли однос према ђаку“ (Чубриловић 2022: 120).

ЗАКЉУЧАК

Посебну улогу наставник има у очувању националног памћења и „изградње“ врлине код ученика, политички часног човека „који воли законе своје земље и делује вођен љубављу према њима“ (Монтескје 2011: 5), како не би ни помислио да купује дипломе, радна места и плагира докторате, књиге, пројекте, чланке, нити да помисли да образовање и интелектуалну честитост више не доживљава као вредност, што данас није случај. Друштво нема повлашћено место моралних ауторитета, а наша култура и образовање не остварују врхунске вредности, скоро чак ни осредње. Подложни су моди дигиталне кретенизације и описени страних образаца колонијалне сервилности – трке за фондацијама, стипендијама и школовањем у иностранству, као идеалу и престижу, срећи и успеху, појединца и друштва.

Отуда, без обнове разореног позива, етике дужности и одговорности наставника и професора, њиховог статуса, угледа и утицаја, угрожена је будућност нације и државе, тиме и универзитета. Како је рекао грчки мудрац: „Ако не буде обућара, Атињани ће ићи боси, а ако не буде учитеља Атињана неће бити“. Не заборавимо, за време пандемије корона вируса не само што је извршен експеримент живота

у колективном логору већ и експеримент образовања без учитеља, наставника и професора, школа и универзитета, система без институција, одлука без закона.

Морам упозорити, то није било ни случајно, нити спонтано. Кад је могло експериментално, могуће је и стварно – нажалост без отпора. Остаје отворено питање: Хоће ли софистицирана технологија, вештачка интелигенција и неконтролисана моћ, у најближој будућности учинити сувишним позив учитеља и професора, света као приказа ума, и универзитета као *арисџократије духа*? Моја скепса и интуиција ми говоре да је такав епилог вероватан. Да парафразирам Монтескјеа, то не проистиче из мојих предубеђења већ из *природе ствари*, капитала и колонизације ума. Аверзија помешана са страхом, божанским и ђавољским и далеко старијим од *Илијаде* и *Одисеје* – мрачне потке нашег искуства. Човеку не можеш дати оно што нема. „Право весло изгледа савијено у води. Није важно само да видимо ствар, него како је видимо“ (Монтењ 2013: 85).

ЛИТЕРАТУРА

- Berk 2024: Piter Berk. *Globalna istorija neznanja*. Beograd: Geopoetika.
- Blavacka 2013: Helen Petrovna Blavacka. *Tajna doktrina: sinteza nauke, religije i filozofije. Tom III Okultizam*. Beograd: Metaphysica.
- Bok 2005: Derek Bok. *Univerzitet na tržištu: komercijalizacija visokog školstva*. Beograd: Clio.
- Brahman 2019: Ruther Brahman. *Besplatan novac za sve: 5 ideja koje će promeniti svet*. Beograd: Dereta.
- Burić 2024: Ivan Burić. *Sociologija hrvatskog društva: procesi i strukture u suvremenom hrvatskom društvu*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Вебер 2021: Маријана Вебер. *Макс Вебер: животи и дело*. Подгорица: ЦИД.
- Ђанети 2006: Едуардо Ђанети. *Лажи од којих живимо: уметности самообнављања*. Београд: Драганић.
- Jaspers 2019: Karl Jaspers. *Filozofska autobiografija*. Beograd: Milstone.
- Jaspers 2003: Karl Jaspers. *Ideja univerziteta*. Beograd: Plato.
- Kanton 2009: Džeјms Kanton. *Ekstremna budućnost: najznačajnije tendencije koje će promeniti svet u narednih pet, deset i dvadeset godina*. Beograd: Clio.
- Krstić 2024: Predrag Krstić. *Kritika prosvetnog uma*. Novi Sad: Akademaska knjiga; Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju.
- Kuljić 2021: Todor Kuljić. *Priručnik antikapitalizma: protiv mišljenja kraja istorije*. Zrenjanin: Gradska narodna biblioteka.
- Kundera 2024: Milan Kundera. *Oteti zapad ili tragedija srednje Evrope*. Beograd: Laguna.
- Монтескје 2011: Шарл де Монтескје. *О духу закона*. Београд: Завод за уџбенике.
- Монтењ 2013: Мишел де Монтењ. *Огледи*. Књига прва. Београд: Српска књижевна задруга.
- Niče 2020: Fridrih Niče. *Šopenhauer kao vaspitač*. Beograd: Hopleit.
- Obradović 2017: Marija Obradović. *Hronika tranzicijskog groblja: privatizacija društvenog kapitala u Srbiji 1989–2012*. Beograd: Nova srpska politička misao.
- Pilgrim 2024: Dejvid Pilgrim. *Identitetske politike: gde smo skrenuli?* Beograd: Clio.
- Plakrouz–Lindzi 2022: Helen Plakrouz – Džeјms Lindzi. *Cinične kritičke teorije*. Smederevo: Heliks.
- Parsons 2009: Talkot Parsons. *Društveni sistem i drugi ogledi*. Sremski Karlovci. Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Рајс 2013: Арчибалд Рајс. *Чујте Срби! Чувајте себе*. Београд: НИИ.
- Рандуелес 2023: Сесер Рандуелес. *Социофодија: холијивчка промена у ери дијигиталне утиохије*. Лозница: Карпос.
- Сиоран 2018: Емили Сиоран. *О незгоди званој рођење*. Лозница: Карпос.
- Sokal–Brikmon 2018: Alan Sokal – Žan Brikmon. *Intelektualni šarlatani*. Beograd: Dereta.
- Sorokin 2002: Pitirim Sorokin. *Društvena i kulturna dinamika*. Beograd: Službeni list SRJ; Podgorica: CID.

- Стенгерс 2022: Изабел Стенгерс. *Науке и моћи: демократија наспрам технонауке*. Лозница: Карпос.
- Tesla 2018: *Moji izumi: autobiografija*. Novi Sad: Akademska knjiga.
- Filips 2021: Peter Filips. *Divovi: globalna elita vlasti*. Beograd: Clio.
- Filips 2019: Tom Filips. *Ljudski rod: kako smo sje*ali sve što smo mogli*. Beograd: Laguna.
- Freire 2000: Paulo Freire. *Pedagogy of the Oppressed*. New York: Continuum.
- Hikel 2024: Džejson Hikel. *Manje je više*. Beograd: Clio.
- Чубриловић 2022: Васа Чубриловић. *Сећања*. Београд: М Vukotić.
- Šopenhauer 2002: *Brevijar*. Nova Pazova: Bonart.
- Шутовић 2024: Милојица М. Шутовић. Идеологија и наличје модерне науке. *Социолошки преглед*, LVIII (3), 462–480.
- Шутовић 2013: Милојица М. Шутовић. *Полијшика зашчоченика*. Београд: Чигоја штампа; Косовска Митровица: Филозофски факултет.
- Шутовић 2009: Милојица М. Шутовић. *Вредносй и насилје*. Београд: Чигоја штампа; Косовска Митровица: Филозофски факултет.

Milojica M. ŠUTOVIĆ

EDUCATION: COLONIZATION OR THE PEDAGOGY OF SUBJUGATION

SUMMARY

Education represents a crucial developmental resource for any society, encompassing both its potential and prosperity. It is also a determinant of its success, an agent of socialization, and a means for learning values. It constitutes a key element of class structure and the stratification pyramid, and serves as an instrument for their maintenance. In order to maintain societal and state order, education plays a key role in institutionalizing value orientations, cementing cultural cohesion, and differentiating social roles, and frames occupations as vocations, responsibilities, obligations, and duties. Consequently, the most effective means of undermining a nation and its state is through the destruction of its educational and upbringing systems. This is achieved through mechanisms of control, surveillance, and repression, directing people towards advertisements, media, and social networks, marketing, and paternalism, all devoid of spirit, imagination, or spirituality. In this context, education within the globalized periphery has become an instrument of colonization and a tool of pedagogy aimed at subjugation and enslavement. It relegates individuals to metaphorical straitjackets, masked as neutral transitions, while enabling the rise of a volatile, gangster-style political capitalism with no alternatives. A system that values means over ends, utility over goods, earnings and profit over intellectual and human values, and relies increasingly on robots and artificial intelligence. In the near future, these technological advancements will displace many diploma-holders from the labor market. This is a new code and permit for inequality, the triumph of poverty, and the establishment of global totalitarianism, in which the classical form will become a mere swan song. This issue necessitates a reimagined discourse and a redefined understanding both theoretical and epistemological, as well as practical and educational. That is how all progress begins.

Keywords: education, colonization, global totalitarianism, time, progress.